

סקירות אמות יות-ספרות יות

ד"ר ש. י. טשארנא

רבת אחת ובפתיחה הופיעה שמו על דפי העיתונים כאן, - הוא, הצנוע, השחקן, השרוי תמיד במחבוא, שנשכח מלב. חימה. ורטט הלב: מאמר משלו, רשימה, הערה. „ואפשר - נתחרהר - תתגשם סוף-סוף משאת נפשו והוא יבוא? אך הנח! מה האיש... עכשיו מוכן.

היתה זו אישיות דגולה, ברוכת כשרונות. עוד בצעירותו פרה עם הדעת ויכול לה, בקלות, כמעט בלי יגיעה יתרה, כי על כן היה מחונן בתפיסה חדה ומחירה, בשכל חריף, יהודי, בוכרוך מפליא, ובעיקר - בכוח התמדה רב, בלתי מצוי. תרם לכל נבכי היהדות ומכמניה, ידעה ידיעה עמוקה ואהבה. היה בקי אף בהיותה של התרבות המערבית ושבעה בעולמו העברי.

יסוד ושרש חייו היה החינוך העברי, הפדגוגיה העברית. להם הקדיש את כל אוננו ואת מיטב חיפושיו. עזב בגלגלם חיי אמידות ומשרה כבודה (כד"ר לחימה הורה מקצוע זה בבי"ס חקלאי ממשלתי גבוה) ודבק בהם בכל נימיו נפשו. הקורסים הפדגוגיים בגרודנה, הנודעים לשם, קורסים פדגוגיים ובתי-ספר בחרקוב, סמינריון למורים בוילנה, - אלה הן התחנות הראשיות בחייו. הקים מאות תלמידים והדליק בלבם אהבה לתרבות עברית, לספרות עברית, ובעיקר לילד העברי, לניה"ס העברי ביי"ס עברי מושלם ומשוכלל היה ראש מאוייו ושאיפותיו. הוא, השלם, שנא את ההתהדרות, ההתקשטות החיצונית, ותבע תמיד שרשיות, העמקה, תוכן, ועל הכל - עצמיות, מקור. התוכן צריך להיות משלנו, עברי, אך יש גם לקחת מן החוץ את כל הטוב והיפה, למונו מזיגה עברית ולתתו בכלים עבריים. בכל אלה היה קנאי וקפדן ולא ידע ויתורים ומשוא פנים. ע"כ לא חבבהו עסקניו המושבעים, התרחקו ממנו השרוהו בצל עבודתו המדעית-ספרותית של הד"ר טשארנא היא רבת ערך וצורה. תחילתה יצעה ב„כנסת" וב„ספרי השנה" של סוקולוב וסופה ב„זרמים" וב„גלים". פרסם דברי מקור ותרגום. כתב על „שירת הטבע באגדות התלמוד", על „חימה בתלמוד", בשאלות חינוך; עסק בחקירת סגנון הפייטנים, חבר אנקישות לחקר הילדות, תכנית לבדיקה פסיכולוגית לילדי בתי הספר והוציא ספרי למוד ועזר שונים. והנה חטפהו המות באמצע ימיו - והוא בן נ"ד. קשה האבדה.

מ. צ.

גורקי מבעד לחומת הקרמל (שרטוטים לזיכור)

הזדהותו הדביקה של גורקי בקומוניזם ותפקידו האחרון כ„לחשן" רוחני של סטלין העימו במחנה הבורגני את זהב יובלו של הסופר המפורסם וגרמו לתמוני הערצה וגעש התפעלות בארץ הסובייטים ובעולם הפרולטרתי כולו. ננסה לפרק מעל גורקי את משבצת היובל ולבדוק בדיקת חולין את ערכו השמור ב„סייף" התרבות העולמית.

מאפליית בין הזמנים ברוסיה. תנועה „עממיות" פשטה את הרגל. האכר הרוסי - „משיח" התברה הסוציאליסטית - הורד מעל כסא היותה של האינטליגנציה וזו עקרת אכזבה וערצה „קדוש השם" חפשה לה מוצח חדש. כוחות גנוזים תוספו ברוסיה. המעמד הקפיטליסטי יצא מתחוליו ויתפרץ בתנופת מרץ ושצף אמונה. הכפר המתולדל פלט המוני אכרים שגהרו אל הכרך. דמדומים של ערב תקופה. בקפולי הימים ארבה צפיה לחוש מרוה. ולכל שבתאי צבי נוח היה להכרוז כעל משיח. אז הגיח גורקי. ב„צלקשים" - „יחפנים", עטופי סחבות מזהיבות של רומנטיקה מוצצת, מזיחופש ואכולי הפקרית גאה - רצתה לראות האינטליגנציה את גואלי התברה החדשה. אבל לא רק גבורים מיזפי רומנטיקה בלבד העלה לנו במחולו גורקי - האמן. עינו הריאליסטית מעמיקה לבחון את רוסיה המחווית, החשוכה, הקופאת על שמריה, הכעל-ביתית והנכונעת. תערוכת טפוסים של „האנשים המיותרים", רקובי שר, ספוגי אכזריות מחרידה גם היום בטריהות האמיתית. וספריו אלה מתנכיים למרד, לא להכנע למציאות, להתמרץ ולהסרך את הכל.

„אדם" - מלה הנשמעת בגאון! - מימרה זו של אחד מגבורי גורקי עודדה ונחמה את הדור ולמדה אותם לשאוף לחיים יותר יפים ולהלחם בעדם. המהפכה מצאה בגורקי את היסעור שלה, נביאה הוועם ושופרה המזעיק. יצירתו הגדולה „האם" הלשה מבחינה אמנותית ואין ערוך לחשיבותה החנוכית-מהפכני. הספר הכרו לתנ"ך של אירופה הפרולטרית וגורקי הוכר כמשרור המהפכה. באותה התקופה קשור הסופר לאגף הבולשביסטי של הסוציאלי-דמוקרטיה הרוסית שבראשו עמד לנין.

אחרי המהפכה האוקטוברית נגלה גורקי כאויב הדיקטטורה. גם קרבתו הידידותית אל לנין לא השלימה אותו כליל עם השלטון הבולשביסטי. היה מגיין על הנרדפים עזר לנדכאים כשהוא בעצמו „נוטה למהפכה" מרחוק. חמלה „אדם" נשמעת עדיין באוזניו בגאון ואין הוא יכול להשלים עם המציאות המדכאה והמשפילה את האדם ועוזב את ארץ הסובייטים. בחוץ-לארץ מפרסם מאמרים הנראים ברוסיה כאנטיסובייטיים ואנטישמיים. מדינת הסובייטים מחרימה אותו כבוגד וקונטר-רובולוציונר. עברו שנים. סטס"ר המנצחת והתקיפה מרהיבה מרחוק את לבו של גורקי. מסירינטו הנוחה והפשיסטית עולה גורקי לארץ הסובייטים ומתעלעל בהערצתו, כנחפו להיות ולהרגיש. הוא רוצה לראות רק את הטוב בסטס"ר, להוקיעו לעיני כל העולם ולשם זה מוקדש עתונו „התקדמותינו".

האומנם גורקי הדימוקרט, משוררו של האדם בה"א הידיעה, השלים למציאות הסובייטית האכזרית, שהאדם קיים בה רק כחומר לאכספרימנטים ולתרגילים סוציאליים? גורקי האמיגרנט, הבורח מהדיקטטורה הסובייטית, חזר לרוסיה שבע נדודי דימוקרטיה אירופית צבועה ונרקבת. תקופתו תקופת תורבן לאידיאליים ישנים והדימו-קרטיה נתרקנה מתכנה ואבדה את קסמיה. המשטר הקפיטליסטי מדכא, משעבד, מנצל ורומט את האדם בלי שיתן מטרה ותכלית לחייו. וגורקי דבק מחדש במשטר הסובייטי, כי יש בו אידיאל נשגב המיפה את הסבל ומקדש את אכזריות הדיקטטורה. גורקי הוקן אינו שר עוד את „ההלל-אדם" שלו. היסעור נדם. אינו מנבא ואינו מזעיק, עבודתו - עבודת „כנוס". נחפו הוא למסור לדורות הבאים את כל גנוי העבר. ווהי יצירתו האחרונה „חיי קלים מגיין", ערמה ענקית של תמונות הוי, שיחות, ספורים, צלומי רחוב, פרצופי המונים, הפגנות ואספריזומים. חומר למאות רומנים וביניהם נעצות פנינים המזכירות את גורקי הפורטרטיסטן המבורך, עד התקופה חד העין ובהיר השמועה.

לעברים יקר גורקי כידיד ייבימה" וחובב התרבות העברית. גם היום מקריבים אנו בסטס"ר מאות חיים רעננים למולך המפלגתיות הבלתי-ליגלית, שאין בכוחה להועיל אלא לשמש חומר לתרגילי פרובוקציה ייבסקית, ולו היו כוחות אלה מוקדשים למלחמת התרבות העברית היתה תרבותנו שות וזכות כתרבותי שאר הלאומים בסטס"ר ובגורקי היינו מוצאים את אחד התומכים הגלבים להגנת זכויותינו.

השפעתו של גורקי בקרמל הביאה רוחה לספרות הסובייטית; גורקי היה המחולל הרוחני של „הליברליזם התרבותי" של סטלין ולקולו המעורר מאזינה כל רוסיה. גורקי, כעל היובל התונג בקרמל, לא העים את יצירת חייו. גם היום מעודדים ספריו, מנחמים, קוראים למרד ומחשלים את הרצון לא להכנע ולשאוף לחיים יותר יפים. י. ס.

המורה ותלמידתו

את כל אסמ"י זעמו ונכטי מרירותו מבזבז בורלא. על „היצירה הגלענה" של שושנה שבבו „מריה" (מאזנים ח') ורק יפלא בעינינו מדוע דווקא בורלא יצא להאשים? הן לא רק, לפי דבריו, היתה הסופרת הצעירה תלמידתו לפני כמה שנים, אלא גם ספרה מוכיח כי היא נשארה נאמנה למורה שלה עד היום. וספרה זה אינו מוזק ביותר, כוססים אותו כמסטיקה מתוך בטלה וזורקים. הסופרת אינה פעוררת את קוראיה לחקות את מעשי מריה. אבל הרבה יותר מוזיקים „המרגנת" ו„בת ציון" של בורלא. מי זו הגבורה שלא קנאה בבדיעה היצאנית היפה, החכמה, העשירה והנדיבה, המכובדת בעיני גדולי הערבים ותיהורים? והסופר (בפי אחד מגבוריו) מטיף בהתלהבות רבה לכל בת ישראל כשרה לא להנשא לאיש, כי מה ענין להניח את היחיד, תלא וזו גורל כל גערה רגיל ה", אבל, לנעלות והמפוארות" נתן, להרבות את אשורן ברבי"ט

מצד שני בהתעוררות העם ובמרד, שמבחינת חכנם ואנושיותם הם למעלה מכוחותיה, בעטי גילה הרך והעדר בגרות, - הרי אתה נדהם לשעמים במקומות ידועים בפרוץ המהוה העצמי, התריף ובשל. פה ושם יש ואנו תוססים ניצוצות קטנים הרומזים על פנים פתוסים אך שאינו מחוש עוד. הוא הדבר גם בולט (למרות שאין הוא מתאים לשמו מבחינת בנינו החיצוני) הנערם פעם לערמה ומשנה ברור, בהיר ומובן. אולם כאמן עצמאי ומבוגר הריהי בולטת רק בשני רקודים: ה"נאי" ו"בלי חרוז והגיון". כאן היא שלמה בתוכן, בביטוי ובטכניקה.

כללו של דבר: פ. קונר קורצה מאותו חומר שממנו מתפתחות מחוללות טובות. לפי שעה נתונה היא בתוך התהליך של לבישת צורה. לפי שעה - עוד פעלה מעטות מכדי חרוץ עליה משפט קבוע.

ס. אלוף

רשימות לא-בקריות

ה ק ר ק ס

ארי שנות פרידה ארוכות שוב באתי אליך - קרקס. שוב אותו הריח הנשמר מני ילדות - ריח קרקס נצחי, שמפעם לפעם חל שגוי בהרכבו: סוס וזבל, פסיים, מגדרינות, גוף אשה - כל זה נושב בקרירות מתוך הלוע הפתוח. ריח ילדות עירונית, חזון אובדי-אלמות.

אותו הריח, אותו הספסל ביציע, אותו הקהל: זכרים ונקבות (בקרקס, יותר מבכל מקום בולט המין) בלתי-מקושטים, אזהבים ובוזגים נצחיים. קהל המרומים על אף כל האזהרות. אך הליצנים פרחו וספקנות אוכלת את בשרם. הגוף הרוזה מגיה עצבון כארלקין בתמונתיו של פיקסו: רזון, פרחון ועצבון. ראש הליצנים יהודי הוא (קל להסוך ראש יהודים לליצן) - והוא גורם לי תענוג נסתר, אשר לא נקל לפרשו. דרך אש צחנה ובושם אושר להיסטוריה, בלב סערות - עוברים אלה, חזירי פנים, מאבדים עולם ואינם מאבדים את עצמם לדעת: כך עוברים ליום הדין האחרון (יש בהם מן האמפיקליסיות במהדרה חדשה), המשעשע את רומי, שבזירת רומה אומללה זו יהודי-לך הורס בהבל פיו ובהטט הזרת מטטרים, סדרים ומוסר. בלתי-אחראי-למוסר זה, לא יוצלח, נושא בורעותיו הכתושות גוף אשת-עץ - מנקין נפלא ויוצא בקרודים -

רקדנית. לבושה שמלת קשקשים מבריקים, רוכבת על סוס (בזאת ראיתי אצל שאגל) גופה צעיר ומאמן יפה. כל הפיזיולוגיה של האשה, מסכת הפרשות ובלוטות ודם-הוטה, המסופר בקפדנות ברומנים צרפתיים - רק ברומנים הם. לאשה גוף שוחק, פנים עגלגלים מחוסרי מבט, סוסה המקשט מציינת לידה, לרגלה והקהל אוהב את טניהם. באיזה מחיר קנית אשר זה?

לבסוף, זוג גופים צעירים וזריזים עף מתחת לקימור הקרקס: איש משליך את רעהו באהבה וברחמים, משליך ותופש באהבה וברחמים. בליל-אירופה זה, כשפגרי-אידאות מרקיבים ומבאישים בתוך סער נאומים והשבעות, - כסמל הצלה היה גוף יפה זה משוחרר מפגע הרות, והוא (ושמחה רבה בכך) פורש את ידיו, עף ותופש את הטבעת בתעופה.

הצגות סוציאליות

למה אפתני רוח נכאה בשתי ההצגות הסוציאליות של "כבלים" ו"שאפ" ? לא אותו העצב הכלי-כול העולה יחד עם עם ההתלחבות והמצוי בתיאטרון, (עצב המעיד על כור מחצבתנו); לא, - משהו נרגז וכבד, חילוני ורגיל בשעת התבטלות התיאטרון בפני חומר התיים המשעמם והמוכר למדי. סימן כי התיאטרון חול מלהעניק לנו תענוג אסתטי ורק החומר, "התכן" פועל עדיין בדרכים שונות. מהאסיריים-מהפכנים מתחסדים (ספק אדם, ספק בדיה) מדבוריהם הנודשים, מההווי הדיביק שב"שאפ", ממלחמח מעמדות בראי היהדות העקום - והלא אלה הם התיים ! - לאן, לאן ? שוב אליך התיאטרון. אנו חיים בתקופה סוציאלית, בעלת סמלים ומסטיקה, שהכל בה רק מלחמה על פת לחם ושלטון. לכן מן ההכרח, כי שתתקף על במת התיאטרון בת-זמננו - תיאטרון סוציאלי, אך לא חולין התיאטרון. תיאטרון סוציאלי, אך לא השתעבדות לטפחות הסוציאלית העצובה, לרומנטיקה סוציאלית חרשה (שהדגשה בפילים של הצופה

ובאמת, בחורות, למה לכן קבוצות, ציונות, סוציאליזם, אידיאלים נשגבים ? היש יותר מרהיב מאידיאל המרגנת ? והסופר גדול הכשרון שרק פשע בינו ובין קלטיקה, החרד למוזנו הרוחני של הנוער, והכואב על יצירתה של שבבו ש, גובה מעופה כמעוף העטלף וקול זמרתה כזמזום ה"חובב" שכה רק פרט פעוט: כי כל סגולותיה אלה באו לתלמידתו השקדנית ממורה. המגביה במעופו והמעמיק במחשבתו?

לרקודיה של פוילינה קונר

המתול - יתכן לצינו כאחד הענפים המרומים ביותר של אמנות הבטוי. המלה, הצבע והצליל אין להם בדרך התגלמותם היצירתית בחיים מכשולים כה מרובים. המלה נהנית מיתרונה המיוחד לה, כי בהתחלף סדר האותיות ונשתנה צבעה, תוכה והלך-נפשה. עלולה היא בתואר ממשי לציין בקצור ובברור את צורתה, מקומו וריחו של נושאה. הצייר, חמרי בנינו נתונים לו על הלוחית וענין לו בצבעים ממשיים: אדום, שחור, לבן וכו', ולפיכך עליו לדאוג בעיקר לצורת ההגשמה. ואפילו המוסיקה, חרף הפשטתה ועל-איותה בהרכבה החמרי, שולטת באלו חוקים-פסיכיים של הבעה, המסייעים בידינו להשתרש בהלך-נפשה, צורתה ונושאה.

במובן זה המחול הוא מורכב יותר. דומה: תינוק אדם המחונן בכל סגולות החיים - מלבד סגולת הדבור. וכיון ששפתו נתונה בסד, ומשוללת אפשרות להתבטא בשתיים שלוש הברות מעמעמות עליו להשתמש בלשון-אלם: ידים, רגלים וכל הגו, למען הטל על הצופה את רוחו, תכנו, צורתו ואפילו צבעו של הלך נפשו. ובכדי שיבין הצופה נאמנה, מחויבת שפת-אלם זו להיות כנה ומשפיעה עד לקצה הגבול, ולא תכשיל בסלוף המובן, או חייך הוא אשר יתחזק בינה ובין עינו-אזנו הפנימיות של הצופה.

פוילינה קונר ערכה בתל-אביב שלשה קונצרטים. מכאן - הפיסה מספקת ורשמים מסוימים מרקודיה. ראשית אפשר ויש לציין את תכונתה היסודית החשובה: היא חזונית - כלומר, - טכניקה מגובשת, דיוק מוסיקלי, המבליטים מיד כי לפנינו מחוללת במובנה המקצועי של מלה זו. מורגש מיד אדם היודע בברור את מהות מקצועו. טעם טוב וכבוש, ריח מיוחד בתנועה משוים למחולה אפקט טכני רבי-ערך. ואם לא נרחיק לכת, ונקבע את ההערכה רק לפי סגולותיה הגיל - אפשר היה למצות את הרושם במלים אלו: מחוללת הרוקדת יפה את כל רקודיה ומהם יש ותפליא לעשות, אבל...

"אבלי" זה המתעורר כאן משמש אבן-נגף בדרך הערכה של פ. קונר כאמן משלם. וכאן הסבה המאלצת אותי לחשוב, כי קשה ומוקדם ל"העריכה". כי לפתח רובץ משגה. כל אשר נהשף לפנינו, עדיין כל כך גלמי ומעורפל בפנימיותו, עד כי בהכרח יבוא הרצון להגיד: בעוד שנים אחדות יתכן לפסוק הלכה לחיוב או לשלילה. יש לחלק את רקודיה לארבעה סוגים: א) פטולת-רקודים, אשר אינה משאירה כל רושם, כגון: "יה-ליל", "שלש אינטרפרטציות", "ניאמיני", וגם "החסיד" אם כי אינו שבלוני, בכל זאת רע. ב) רקודים אשר חרף ספרותיותם מבליט במקומות ידועים בטוי מענין וחרף, כגון: "התעוררות העם", "מרד", "ולט", "ביריד". ג) רקודים המענגים ומנשאים את הצופה בריחמוס שוצף והשתלהבות, כגון: הרקודים הספרידיים, מזורקה (אם כי ב"גיטנצה" מורגשת גם אש בנגלית...) ולבסוף ד) שני הרקודים הנחודרים, "הבנייים להפליא, מעמקים ברעיון ורגש. "הנאי" ו"בלי חרוז והגיון".

למראה פתולות כזו כמעבר מ"יה-ליל" עד "למרד", למן המרד עד הספרידי וממנו אל "החואי", - בבליל זה של "רע מאד", "בינוני" ונפלא - נבצר ממך ליצור חות-דעת מסוימת ואחזותיות. נקל הוא לציין את החסרונות, כי תמיד הם המתבלטים ביותר. והנה עוד חסרון העובר כחוש השני בכל התכנית: מבול התנועות. תנועות קטנות וגדולות, המנסחות והמתפוררות לכל צד ועבר. נראה בעליל כי פ. קונר, ככל אמן צעיר ומתחיל, איננה יכולה עוד להיות ממשית, וחושבת כי הכמות תטיב להסביר ולהוכיח מאשר התנועה האחת המגובשת וקצרה. למשל, ב-3 האינטרפרטציות היא כטובעת בתוך כמית זו, מבלי שתבחין כי כל תנועה יתירה מרחיקתה מביית-קיבולו של הצופה